

Björn Wiman: Det största brottet ger inte något straff

DN, PUBLICERAD DEN 18 JUNI 2021

Den flygande aktivisten eskorteras bort från fotbollsplanen. Foto: Franck Fife/AFP

Den kände juristen och författaren Philippe Sands leder arbetet för att kriminalisera storskalig miljöförstöring, ekocid. Det kan betyda en förändring i vårt sätt att se på brott och straff, skriver Björn Wiman.

Detta är en kommenterande text. Skribenten svarar för analys och ställningstaganden i texten.

Björn WimanText

111

Uppvaknandet är, som bekant, ett fallskärmshopp från drömmen.

Fråga bara den flygande aktivisten från Greenpeace i veckans EM-match mellan Tyskland och Frankrike i München. Först hakade han fast med sin fallskärm i en vajer ovanför arenan, gjorde en livsfarlig loop över läktaren och skadade två personer innan han landade genom att snubbla. Hans ambition, att landa i mittcirkeln före avspark för att protestera mot det

tyska bilföretag som är en av turneringens huvudsponsorer, misslyckades kapitalt. Tre fel av två möjliga, som Roland Stoltz sa om Sven Tumba.

Men den verklighet som föranledde aktionen finns kvar. I veckan presenterade en grupp forskare dramatiska resultat om att sommarisen i Arktis redan kan ha nått en brytpunkt, som riskerar att sätta igång ett händelseförlopp med oöverskådliga konsekvenser. ”Det är som en landmina och frågan är om vi inte redan trampat på den”, sade en av forskarna bakom studien.

Det mardrömslika fallskärmshoppet var dock inte Greenpeaces enda insats i veckan. Tillsammans med sex norska ungdomar stod organisationen även bakom en anmälan av Norge till Europadomstolen, för att de tillåter ny oljeborrning i det Arktis som håller på att kollapsa. Fallet är ett av många exempel på hur juridiken har börjat användas för att pressa fram ett ökat tempo i klimatarbetet. Nyligen beslutade en domstol i Nederländerna att oljejätten Shell drastiskt ska minska sina utsläpp, dagen efter meddelade en domstol i Australien att landets miljöminister måste ta hänsyn till ungas framtid när beslut ska tas om en utvidgning av en kolgruva och i Sverige finns Auroramålet, ett nätverk för främst unga som vill stämna svenska staten för att den ska driva en politik som ligger i linje med Parisavtalet.

Det är ingen slump att det är unga människor som driver dessa mål

Det är ingen slump att det är unga människor som driver dessa rättsfall. Den brittiske juristen och författaren Philippe Sands, mest känd för den makalösa fackboken ”Vägen till Nürnberg”, berättade nyligen att han för första gången har fått sina vuxna barn att utbrista: ”Det du gör är fantastiskt bra!”

Vad är det då deras pappa gör som till den grad väcker barnens entusiasm? Jo, Philippe Sands har fått uppdraget att leda arbetet i den kommitté som i dagarna lägger fram det första förslaget om att ekocid, storskalig miljöförstörelse, ska göras till ett brott i Romstadgan, ett av världens viktigaste juridiska dokument. Om förslaget godtas kan förstörelse av liv och ekosystem alltså bli åtalbart på samma sätt som folkmord och brott mot mänskligheten, och höga ledare och statschefer kan ställas inför rätta vid Internationella brottmålsdomstolen i Haag.

Philippe Sands, människorättsadvokat och juridikprofessor. Foto: Hossein Salmanzadeh/TT

Det är knappast någon slump att det är just Philippe Sands som leder detta arbete. Boken "Vägen till Nürnberg" handlar till betydande del om hur de två juridiska pionjärerna Hersch Lauterpacht och Raphaël Lemkin på var sitt sätt förändrade den internationella rätten när de efter andra världskriget introducerade begreppen "brott mot mänskligheten" och "folkmord" i den internationella rättsordningen. Förintelsens brott, resonerade de, var bortom allt man tidigare sett, varför det krävdes nya lagar för att täcka dem. Vad Philippe Sands visar i sin bok är att ingenting är statiskt; även juridiken måste omskapas och förnyas i takt med att världens villkor förändras.

Vad Philippe Sands därmed visar i sin bok är att ingenting är statiskt; även juridiken omskapas och förnyas i takt med att världens villkor förändras

I en intervju med tidningen New Statesman framhåller Sands att det som vägleder hans arbete med ekocidlagstiftningen är övertygelsen att mänskligheten måste förstå att den inte är allsmäktig. Miljön och naturen har rätt till skydd i sig själv, argumenterar han: "För att vara ärlig skulle jag bli mycket besviken om vi presenterade en definition av ekocid som kretsar kring att bara skydda människan. Jag tror vi behöver komma vidare från den antropocentriska världsbilden", säger han.

I intervjuer poängterar Sands att han är "mycket inspirerad" av vad han lärt sig av händelserna efter 1945. I förlängningen, menar han, kan en ekocidlagstiftning bli en vändpunkt i hur människan uppfattar sig själv och sin relation till naturen, på samma sätt som juridiken förändrade förståelsen av brott och straff efter andra världskriget.

"Vi behöver göra samma sak nu," inskräper Sands. Drivkraften är en känsla av ansvar gentemot kommande generationer.

Givetvis ska man både diskutera och problematisera juridikens roll i klimatarbetet; [Chalmersprofessorn Christian Azar pekade i DN Kultur nyligen](#) på farorna med att låta domare och inte folkvalda besluta om klimatet. Men lika sant är att rättssystemet är en grundbult för att kunna pröva de politiska beslut som fattas i en demokrati. Den amerikanske åklagaren Robert H Jackson kallade i sitt berömda inledningsanförande inför krigsförbrytarrättegångarna i Nürnberg 1946 segrarmakternas rättsprocess mot nazistledarna för "ett av de mest betydande erkännanden som makten någonsin gett förnuftet".

I dag ser vi maktlösa på när stater och fossilföretag fortsätter att gräva kol och pumpa olja ur jorden

I dag tvingas vi maktlösa se på när stater och fossilföretag på ett förnuftsvidrigt sätt fortsätter att gräva kol och pumpa olja ur jorden, trots att alla vet att dessa ämnen måste stanna i marken. I framtiden kommer de som driver denna verksamhet att kunna ställas till ansvar, oavsett om det handlar om fossilindustrins utsläpp, gruvbranschens miljöförstöring, skogsbolagens rovdrift eller den brutala utfiskningen av världshaven. Det räcker att påminna om det faktum att endast 100 företag svarar för 71 procent av världens utsläpp av växthusgaser för att förstå potentialen i att göra storskalig miljöförstörelse straffbar.

Som praktiserande folkrättsjurist vet Philippe Sands vad han talar om. Han vet att också mäktiga människor förändras när de inser att de riskerar att ställas inför en grupp stränga domare vid Internationella brottmålsdomstolen i Haag: ”Inget skärper sinnet bättre än insikten att man som individ kan befinnas skyldig till ett brott.”

Det vi i dag kallar för klimatkris kan i morgon kallas för klimatkriminalitet.